

— O Bog, o Bog, samo, samo.... jecljala je brez moči in zavest ji je ginila.

Njeno truplo se je vilo v bolečinah, njej pa je zadnji svit zavesti izginjal v morju straha in groze. (Konec prihodnjic.)

Plameni.

I.

Plamenov dvojih tu v sobi žar
prijetno me moji greje :
tam v peči eden mi plapola,
a drugi mi v prsih tleje...

O kolikim zunaj na planem je mráz,
mori dih neštete ledeni!
Če mogel, koj en bi jim plamen dal,
saj drugi dovolj bi bil meni.

A dal bi jim v peči onega tam,
nikdar ne tu v prsih tega, — — —
kaj hoče mi najgorkejša peč,
vem, zmrznil ob njej bi brez njega...

Ivo Šorli.

Album čeških žen. Božena Nemcová.

Spisal A. Zavadił.

Slavi! Slavi! koliko iskrenih želja in nežnih, domoljubnih čutov skriva le v sebi tvoje prelestno ime! Srce vtriplje in prsi se širijo v otroškem spominu na te! Oči se zalivajo, pa se tudi pest vzdiguje, ko se spominjamo, kako so te ljuti krvočno sovragi trgali, želeč nasrebat se tvoje žlahtne krvi. Mamica! trpela si veliko, pa glej, imaš hvaležne, pogumne otroke, ki te bodo branili s slednjo srago srčne krvi. Imaš zveste sinove in hčere, ki z otroško radostjo žrtvujejo vse, celo življenje, da si le ti srečna in zadovoljna. Ali pretiravam? Daleč od mene je vsako puhlo besedičenje, vsaj mi plemenito navdušenje slovanskih otrok dovolj potrjuje istinitost mojih besedi.

Ena izmed najizvrstnejših otrok matere Slavije je bila brez dvoma slavna Čehinja Božena Nemcová, ponos in dika naroda; njeno slavno ime vgasne še-le smrtjo zadnjega Čeha. Sijajen vzor domoljubja,

celo v otožnih dnevih njene revščine in zapuščenosti, bodi nam v spodbujo, da se enako zavedamo svojih dolžnosti do drage domovine.

S sledečimi črticami izvršujem nekoliko onih obljub, ki sem jih nekdaš šepetal poljubovaje z zamaknenjem hladni kamen na grobu Boženinem.

Barbora, po očetu, ki je bil v službi vojvodinje Saganske, Panklova, rojena je bila 5. svečana 1820. na Dunaju iz češke matere; leto pozneje so se preselili njeni starši na Češko. Oče je bil redko kdaj pri rodbini doma. Genij češkega naroda je gotovo sladko poljuboval in zibljal drago, ljubko dete, ki je po svoji nadarjenosti postal pozneje dika svojega naroda in domovine. Svoja mlada leta narisala je Božena z živimi barvami v večnokrasni «Babici», in upam, da ga ni omikanega Slovenca, ki bi se iz Cegnarjevega prevoda «Babice» ne spomnil drobne Barbke, ljubčeka stare matere.

V Chvalkovicah, kamor je zahajala v šolo, imela sta ondašnji učitelj s kapelanom blagodaren upljiv na njenega duha; kar je dre-malo velikega v njenem srcu, razvijalo se je kakor cvetlice v mar-ljivo lepoto. Knjige — to je bilo veselje njenih mladih let, to je bil edini in ves njen svet. Poetičen duh in nežna prostodušnost obsijala je vse njeno bitje. Sama imenuje «krásny sen» svoje hrepenenje po samostanski celici, iz katerega sna je bila prebujena l. 1837., kadar se je po očetovi volji omožila z Jož. Nemcem, finančnim komisarjem. Preselila se je v novi kraj, v Polno, kjer je zopet v ondašnjem kape-lanu našla duševno podporo in spodbujo. Bila je že takrat včlove-čeno domoljubljje. Sama poje v prvi pesmi svoje zbirke iz l. 1843:

Nejen muž buď hrdým na to,
že dá všecko pro svou vlast';
— — vzbůru ženy, my též chceme
na oltář svou obět' klást'.

(Ne le mož ponosen bodi,
da vse oč'ni poda v dar;
— kvišku žene! dajmo tudi
svojo žrtev na altar.)

Osobito pa je naroden duh slavnega Tyla, ki je odseval iz nje-govih spisov, zalo Čehinjo pridobil popolnoma za domovino, katero je od tistega časa goreče in navdušeno ljubila.

L. 1841. se je preselila se svojim soprogom v zlato Prago, kjer je našla ognjišče narodnega življenja. Hiša Nemcovih je bila kmalu osredje narodnega cveta, in mlada, krasna, duhovita Božena je bila malikinja mladih sanjačev. Zlasti po spodbuji V. Nebeškega in zdravnika Čejke izišla je prva njena pesem «Českým ženám»

l. 1843. Podpisale se je po takratni narodni šegi «Božena» in tako jo pozna ves narod. L. 1845. izišle so njene báchoroky (basni), v katerih je pokazala nenavadno zmožnost pripovedovati, živo čuvstveno, ognjevito, z gladkim slogom, s priprostim govorom, pripovedujoča vse tako mило in nežno.

H koncu leta 1845. prešela se je Němcová z možem in deco v Domažlice na bavarski meji. Trileten ostanek v Pragi jo je do dobrega spremenil, spolnila se je vsestransko. Privadila se je pristni, češki besedi in pisavi, v obče vanju z izobraženimi možmi zrla je na življenje iz bolj resnobnega stališča, nego je bila do sihdob navajana. Prijateljski sestanki z duhovitimi českimi ženami, omenimo le Johanko Tričovo, Bohuslavo Rajsko, Ano Hlavsovo, olíkali so marsiktero ostro konturo njene živahne in genijalne narave in pripeljali jo na novo pot življenja. — Postala je buditeljica in učiteljica českých žen in dev, dosihdob malo izobraženih in nezavednih. Njeno izobraženje je bilo, ko je odhajala iz Prage, popolno, dovršeno, po vsem harmonično, tako da je bila Němcová uзор izobražene češke žene.

Němcová je šetala slehern dan po okolici, da spozna kraj in ljudstvo v njegovem jedru. Prizadevala si je sprijazniti se s kmet-skim ljudstvom, pridno je opazovala njegove šege, navade, obleko, domači kinč in lišp — sploh bila je prva češka folkoristinja. In ko je spoznala, da je ljudstvo telesno in duševno sicer zdravo, nadarjeno in zavzeto za dobre uke, toda zanemarjeno, prebujala ga je ali sè živo besedo in izgledom, ali s knjigami, katere je po vaseh posojevala ter spodbujevala, naj pridno čitajo, posebno slavno češko zgodovino. Predobro je znala, da mora ljudstvo spoznati najpoprej samo sebe, spoznati lastno visokost in vrednost, da potem čisla svoj jezik in domovino. To je bilo drugo njeno delo — bila je buditeljica ljudstva.

Izobražena žena iskala je priproste deve ter jih je vabila v svoje stanovanje in učila ljubiti jezik, narod, v obče spoštovati in čislati vse, kar je slovansko. In tako je postala učiteljica naroda. Ni se zبالا, da je ljudstvo bilo iz začetka nezaupljivo in trdo; neutrudljivo je izvrševala ono trojno nalogo, da je slednjič vendar doživela sad svojega požrtvovalnega, navdušenega delovanja. Ljudstvo se je oklenilo s vso ljubeznje svoje iskrene prijateljice, ter je pozneje za njo trumoma vrelo, ko je odšla v sosednje mesto. Zares — zlato spričevalo njenega velikega srca.

Nastopilo je l. 1848. Genij slobode slavil je svoje zmagovalne veselice, oproščen nedostojnih verig radoval se je veselo, zastava

svobode je zmagovalno vihrala nad češko kraljevino. V tem času je Nemcová s peresom ljudstvo podučevala o svobodi, konstituciji in tako celila rane češkega naroda. Žalibog — da je bilo to veselje le prekratko. — Nasprotno delovanje je kakor slana osmodilo krasen, lepo dišeč cvet svobode in prebujenja. Tudi Nemcová je obmolnila, Sovražna osoda preganjala jo je neprestano iz enega kraja v drugi. Leta 1851. je odšla za možem na Ogersko in zopet je med ogerskimi Slovaki nabirala basni, pripovedi, pesmi, prebujala ter podučevala — pravi angel tolažnik za zatirano ljudstvo.

Prišlo je najbolj nesrečno leto v življenju Božene Nemcove. Dasiravno je bil njen mož ves poštenjak, vendar so ga znani prijatelji Slovanov po svoji vražji naravi črnili ter mu za pregreho očitovali njegove prijateljske vezi s češkimi rodoljubi, da je dalje njegova žena češka pisateljica in deco svojo da vzgoja v češkem jeziku. Prišel je ob službo in je dobival le polovico svoje prejšnje plače. Nemcova se je pa slednjič, telesno uničena, duševno pa vedno še čila, preselila v Prago, ki je za njo bila res slovanska Meka, kraj hrepenenja in utehe. In dasiravno je nemila osoda z ledeno roko uničevala vse cvetke njene sreče, ugrabila jej je ljubega otroka iz naročja, njen genijalen duh vendar ni ohromel. Se spominom na svojo srečno mladost se je v najhujši nesreči tolažila in krepčala, in iz tiste dobe izniknila je njena nedosežna «Babica». V otožnih urah pomanjkanja je sama vzdihovala: «Ne godrnjam zoper Boga — toda preveč nalaga name. Moj duh sicer vse to voljno prenaša, pa truplo «hira». Njen mož jej je mogel pošiljati k večjemu 15 goldinarjev na mesec, in ob tem je imela živeti vsa rodbina. Najhujše pa je prišlo l. 1854., ko se je možu plača popolnoma odtrgala. Za knjige ni bilo takrat upanja kaj dobiti, prijatelji pa so v revščini le nehvaležni in redki. Imela je iti za tovaršico neki melanholični gospej v norišnici, toda ta je začela tako divjati, da ni bil nihče varen pri njej. Ne morem brez ginjenja napisati, da je genijalna žena in ponos češke književnosti morala delati kakor dekla, da je kaj zaslužila — ena iz najbolj zvišenih hčerà češke kraljevine morala je beračiti za vsakdajni kruh.

Mož je podal pritožbo zoper krivico pred višjo oblast, kjer so vendar spoznali, da ni panslavist (enaka misel se je mogla poroditi le v gnjilih možganih ljudi, ki nimajo čiste vesti), ampak zvest in pošten uradnik. Obljubili so mu boljšo službo in tako je prišel v Beljak na Koroško. Toda nesreča nerada ostavlja človeka — mesto obljubljenih 800 gld. dobival je komaj polovico, kar ga je tako vžalilo, da je že čez leto zopet odšel. Na Koroškem se je soznanil sè

slovečim župnikom M. Majarom, ki mu je za Boženo izročil popis slovenskih veselíc na Koroškem in nekaj narodnih pripovedi o stvarjenju sveta, kar je izišlo v njenih zbranih spisih.

Dnevi trpljenja od l. 1853. so jo oplemenili še bolj. Privadila se je svoje revščine, preudarjala vzroke vboštva ter iskala sredstev revščino si lajšati in ne obupati. Zato je tudi z ubogimi najbolj občevala in našla je med njimi čiste, nesebične značaje, požrtvovalne reveže, kakoršnih bi zastoj iskali med bogatini. Tako je postala Božena ognjevitá zagovornica ubogega, delavskega pa poštenega ljudstva.

Ko je po dolgem preganstvu 29. malega srpana 1856 umrl veliki Čeh Havliček, je edina Nemcová iz čeških rodoljubov položila lavorov venec, prepleten s trnjem, na njegov grob — zato je pa njen mož dobil 8 dni zapora!!

Pred svojo smrtjo jela je izdajati svoje zbrane spise pri založniku Augusti v Litomišlu. Dasiravno boleha, šla je vendar tija urejevati vse delo. Založnik je ž njo trdo ravnal, za 32 tiskanih strani jej je plačal komaj 12 goldinarjev. V gostilni je prepovedal dajati jej hrano na njegov račun, kar je bilo vendar v pogodbi, tirjal pa je težko delo. Ob suhem kruhu je živela takrat, lačna je bila žena, slava in ponos češkega naroda! Pričakovala je od moža iz Prage pomoči in vsi njeni stroški so bili 4-6 k večjemu 8 krajcarjev na dan. Kako žalostno mi tukaj v spomin silijo Stritarjeve besede v «Koprivah»:

«S solzami kruh, to je grenka jed,
kosilo tako ne mika jeduha;
oh! koliko ima pa tacih svet,
ki solze požirajo same brez kruha».

Nemcová, ki je oblaževala in tolažila toliko ljudi, bila je sama nesrečna. «Es ist leichter andere glücklich zu machen, als glücklich zu sein».

Radi tega je tako opešala, da je zdaj tudi duh hiral in se je vrnila v Prago vsa potrta. Iz bolniške postelje ni več vstala. Dne 21. prosinca 1862 izvršila je svojo trnjevo pozemeljsko potovanje — ko je ravno večer pred svojo smrtjo gledala prvi zvezek svojih zbranih spisov, ki so začenjale z «Babico». Ugonobljeno je bilo to zlato srce — trpelo je, dokler ni dotrpelo. Narodu, domovini je žrtvovala vse srce — sama pa je umirala v revščini, uboštvu! «To se ne smé ponavljati!» sklenili so češki domoljubi in izrastlo je sedaj bogato podporno društvo za pisatelje «Svatobor» — toda, Božene ni bilo več!

Kar se tiče društvenega delovanja Božene Nemcove, je zmiraj iskreno spodbujala k novim idejam, nikdar pa ni zabredla v pretirane in včasí celo smešne skrajnosti. Zahtevala je svobode za ženo,

borila se je za njeno povzdigo, toda le vedno v mejah ženske narave. Zlata vredne so njene besede: «Žena mora biti povzdignjena na vladarski sedež poleg moža, ne da sodi, ne da kaznuje, temveč da kot angel sprave posreduje med možem in svetom. V roke žene je Bog vložil palmovo vejo vere in bakljo ljubezni, da ju nosi pred možem, kadar koraka v dušni boj. Žena ima ljudstvu vrniti zgubljeni raj, ta žlahten biser — prej seveda mora znati, da ta biser počiva na dnu njenega srca, ondi ga mora iskati». In na drugem kraju piše: «Skrajni čas je že, da žene jenjajo si domišljevat, da so na svetu le zaradi parade in gizde». To so zdrave misli o ženski osvojski in zato zvesta si poklica in dolžnosti žene. Němcová kliče: «Ženy české, matky české, jediná nám budiž slast': vychovati naše děti — pro tu slavnou, drahou vlast!» (Česke žene, češke matere, edino nam bodi veselje: vzgojiti svojo deco za to slavno, drago domovino.)

V domači pisavi ter priprostem pripovedovanju je Němcová nedosežna, zraven pa ustreza vsem zahtevam moderne estetike. Njeni spisi so po obliki dovršeni, karakteristika oseb je mojsterska. Gladek govor je prepleten s poučnimi sentencijami, pregovori, podobami, živahnimi dovtipi, zdrave domače šale slajšajo že itak mično pripoved. Osebe v povestih so res tipi iz ljudstva, naslikane s psihološko pristnostjo. Med vsemi je pa «Babica» zares najkrasnejša in najdražja dedščina po dražestni Boženi — to je katekizem ljudstva; čimveč jo čitaš, tembolj ti ugaja. Babica je predstavljena ne le v vse slovanske jezike, temuč tudi na francosko, rumunsko, angleško in večkrat že na nemško. Němcová sama je drugo povest «Pohorská vesnice» («Planinska vas») smatrala za najbolj dovršeno svoje delo, katero je spisala v bulskem narečju. Krasne so njene drobne pripovedi in ne bilo bi zanje škoda slovenskega oblačila. Svoja opazovanja na potovanju načrtala je v potopisnih spominkih.

Velike reči so bile le po velikem naporu storjene in slava ni bila še nikdar plačilo lenuhov. Němcová si je svojo slavo krvavo pridobila. Velike so zasluge Božene Němcove za češko književnost, njena znamenitost pa se še pomnoži, ako pomislimo, kakošen upljiv so imeli spisi Němcove na nadaljno prebujo češkega ljudstva. O da bi v obče slovanske žene izpolnjevale sveto dolžnost, katero jih je Němcová v svojih spisih tako iskreno učila: ljubiti drago domovino, delati za njo po svojih močeh in narodu vzgojevati pogumen, zaveden, rodoljuben zarod.

